

Gezi Parkı Meselesi: Yeni Kavramlaştırmalar

The Problem Of Gezi Park; New Conceptualizations

Lütfi Bergen

Özet: Gezi Parkı hadiseleri bir dizi siyasi hamle sonrası toplumda “özel hayata müdahale edildiği” algısının kıskırtılması ile ortaya çıkmış bir “patlama” halidir. Gerçekte bu hadiseler siyasi iradenin kendi ötekisini oluşturmak adına topluma “sosyal mühendislik” dayatmasıdır. Gezi Direnişi bir dizi siyasal hakkın talep edilmesini gündeme getirdi. Bu talepler 20. yüzyılın ideolojik tutum ve partilerinin hâkim olduğu Türk siyasal hayatına da bir uyarı niteliği taşımaktadır. Gezi Direnişi, 20. Yüzyıla ait sınıfsal tabakalaşma ezberlerini de bozmuştur. Gezi hadiseleri, kent içi sınıflaşmanın varlık bulduğunu ortaya çıkaran önemli bir dönüm noktası oldu. Bununla klasik Marksist sol’un proleter sınıf/burjuva çatışması tezi de aşılmaktadır. Gerek sol/sosyalist düşünce ve gerek ise İslamcılık açısından materyalist tarih tezini aşan bu olgu, yeni sınıf analizlerine imkân verecektir.

Anahtar Kelimeler: Gezi Direnişi, Sınıflaşma, Sosyalizm, Endüstriyel Toplum

Abstract: The event of Gezi Park is an “explosion” that has occurred as a result of the provoked perception such as the “intervention to the individual life” due to a series of political attempts. In fact these events are a “social engineering” by the political will in order to create its own other. Gezi Resistance brought forward the request of several political rights. These requests are a warning to the dominant ideological attitudes and parties of the Turkish political life seen during the 20th century. Gezi Resistance also distorted the classical understanding of the class stratification of the 20th century. Events of Gezi became an important landmark that revealed the existence of an inner city stratification. This is a transcending of the classical Marxist thesis of the conflict of the class struggle between proletarian and bourgeois. This fact which gets beyond the materialist thesis of history will open the way to new class analyses both for the leftist/socialist thought and Islamism.

Keywords: Gezi Resistance, Stratification, Socialism, Industrial Society

Önce birkaç hatırlatmada bulunmak istiyorum. Gezi Parkı hadiseleri bir dizi siyasi hamle sonrası toplumda “özel hayata müdahale edildiği” algısının kışkırtılması ile ortaya çıkmış bir “patlama” halidir. İlk hamle 24 Mayıs Cuma günü alkolün perakende satışını düzenleyen bir kararname değişikliği getiriyor. Geceleri, alkollü içki satışı yasaklanıyor. İkinci hamle 27 Mayıs günü Taksim’deki Gezi Parkı’nın Asker Ocağı Caddesi’ne bakan duvarın 3 metrelik kısmının Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında yıkılması ile ilgili idi ve işin aslı çok da tepkisellikle karşılaşmamıştı. 4-5 ağaç taşınmak üzere parktaki yerinden söküldü. Küçük bir “yeşil-ekolojik” inisiyatif olan Taksim Dayanışma grubu iş makinalarını engellemek için eyleme başladı, 40-50 kişilik bu grup çadır kurup parkta sabahlamaya başladı. Bu konu ancak ertesi gün, yani 28 Mayıs’ta sosyal medyada konuşulmaya başlandı. Parkta pasif direnişlerini sürdüren eylemcilere sabaha karşı polis tarafından çok sert müdahale edildi. Polis şiddeti Gezi Parkı direnişine katılmayanlara da yöneltilince parkta nöbete katılanların sayısı artmaya başladı. 29 Mayıs’ta Başbakan Erdoğan, Garipçe’deki 3. Boğaz Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu’nun temel atma töreninde yaptığı konuşmada üçüncü köprüünün adının Yavuz Sultan Selim olacağını açıkladı. Gezi Parkı hakkında da “Biz kararımızı verdik o bölgeye Topçu Kışlası yapılacak” dedi. Yavuz Sultan Selim adı zaten alkol düzenlemesi nedeniyle gerilen toplumsal kesimleri (Alevîleri) kışkırtıcı bir etkiye sahipti. 30 Mayıs’ta toplumsal gerginlik had safhada iken sabaha karşı 05.00 sularında polis parktaki eylemcilere bir kez daha müdahalede bulundu. İşte bundan sonra parkta toplananların sayısı artmaya başladı. 31 Mayıs’ta sabaha karşı 04.30 sularında yeniden polis saldırısı oldu. Bu saldırının ardından binlerce insan önce İstanbul ve daha sonra tüm Türkiye’de bulvarlara inmeye başladı. Ankara, İzmir, Mersin, İzmit, Konya, Manisa gibi pek çok kentte gösteriler yapıldı. Aynı gün İstanbul 6. İdare Mahkemesi, Topçu Kışlası Projesi hakkında yürütmeyi durdurma kararı verdi. Polisin özellikle Taksim’deki sert müdahalesi büyük tepki topladı. Böylece Türk siyasi tarihinde ilk kez her görüşten insanın kendi bayrak ve flamlarıyla “Hükümet İstifa” ve “Direniş Gezi” sloganlarında buluştukları görüldü. Aslında bu hadiseler siyasi iradenin kendi ötekisini oluşturmak adına topluma “sosyal mühendislik” dayatmasıydı. 1 Ha-

ziran'da ise Başbakan Erdoğan, İlim Yayma Cemiyeti Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, İdare Mahkemesi kararını eleştirdi. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin 20. Olağan Genel Kurulu'nda da konuşan Başbakan Erdoğan "Taksim Gezi Parkı ile ilgili bazı eylem yapılıyor. Gerekçe ağaçlar kesiliyor, buraya Topçu Kışlası aslına uygun olarak yeniden yapılacak. Taksim'de Gezi Parkı'nda yapılan çalışmaların Topçu Kışlası'nın yeniden yapılması ile alakası yok. Biz Topçu Kışlası'nı yapacağız. Polis dün de oradaydı, bugün de orada, yarın da orada olacak. Taksim Meydanı aşırı uçların cirit attığı yer olamaz" diyerek buyurgan siyasetini savundu. Ancak bu sözlerin söylendiği saatlerde tüm Türkiye'de 48 ilde 90 eylemin başladığı İçişleri Bakanlığı kaynaklarından basına yansıdı.

Gezi hadiseleri hakkında bir ikinci hatırlatma da hükümetin içinde yaşanan çatlamalarla ilgili olmalıdır. Bülent Arınç'ın, 1 Haziran 2013'te "Mahkeme oradaki yapılaşmanın durdurulmasına yönelik karar verdi. Bu süreçte, 'AVM yapılmasının' diyen insanlara biber gazı sıkmak yerine 'buraya gerçekte şu yapılıyor' denilerek ikna sürecine gidilmelidir"; Nabi Avcı'nın, 3 Haziran 2013'te "Muhalefetin senelerce uğraşsa da başaramayacağı bir şeyi 5 günde başardık ve normal koşullarda bir araya gelmesi düşünülemeyecek olan bir birinden çok farklı kesimleri grupları fraksiyonları toz duman içerisinde birbirleriyle buluşturduk" dediğini hatırlamalıyız. Yine 1 Haziran 2013'te Kadir Topbaş "Genelde oraya gelenlere 'niçin geldiniz' diye sorsanız. AVM veya Topçu Kışlası'na karşı olduklarını söyleyeceklerdir. Aslında böyle bir proje yok. Bu, günlük trafikteki yoğunluğu ortadan kaldırmak adına yaptığımız iyi niyetli bir çalışma. Burada bir algı yönetiminde eksiklik var, bunu zamanında anlatamadık. Bunun eksikliğinden kaynaklanan bir sonuç olarak bu noktaya geldi. Hepimiz bazı dersler çıkardık. Burada bazı şeyleri hatırlattı vatandaş bize. Vatandaşa rağmen bir şey yapılamayacağını zaten biliyoruz. Belki başından itibaren daha detaylı bilgileri panolar şeklinde bu bölgede koymuş olsaydık, bu yapılan çalışmalarını da anlatsaydık bunu istismar etmek isteyenlere de fırsat vermemiş olacaktık" diyerek Başbakan'dan farklı bir üslub kullandı. Ancak Başbakan, bu demeçleri haklı çıkaracak bir söylemi geliştirmediği gibi demeç verenleri eleştirmesi olayları çığ gibi büyüttü. 3 Haziran'da Abdullah Gül '**Mesaj alındı**' derken uzlaşmacı, Erdoğan '**Yüzde 50'yi zor tutuyorum**' diyerek kutuplaştırıcı bir dil kullandı.

Gezi hadiseleri sonunda birçok analiz yapıldı. İktidarın kendine yönelik eleştiriyi sistematize edemediği bugünden geçmişe bakınca rahatlıkla söylenebilecektir. AKP Milletvekili Prof. Dr. İdris Bal'ın Avrasya Global Araştırmalar Merkezi'nin (AGAM) işbirliği ile gerçekleştirdiği araştırmasında çıkan raporda Gezi olayları için 'stratejik hata yapıldı' denildi. Bu araştırma 12 Ağustos 2013'te medyaya verildi. Raporun önemi muhalif düşüncenin hemen tüm temel argümanlarını taşımasıdır. Raporun benim için önemli başlıklarını şu şekilde sınıflayabiliriz: **1) Taksim olayları çevreci bir duyarlılıkla ve az sayıda insanın katılımıyla başlamıştır. Fakat görünürde bu az sayıda çevre duyarlılığına sahip insanlara yönelik müdahalenin şekli ve onlarla yeterince diyaloga geçilememesinin neticesinde**

muhtemelen fırsat bekleyen belirli odakların sahneye çıkmasıyla olayların muhtevası ve şekli tamamen değişmiş, olaylar Taksim’de ne olduğu ya da ne olacağı ile ilgili olmaktan çıkmış, daha ziyade öncelikle Sayın Başbakan’a, ikinci derecede ise hükümete yönelik genel bir hoşnutsuzluk ve tepki haline dönüşmüştür. 2) Demokrasilerde meşruiyetin kaynağı halktır. Taksim’de projeye ilgili yeterli anket yapılmamış, yerel halkla danışıklı şekilde süreç götürülemedi. Bu, daha projenin formüle edilmesi aşamasında ciddi bir sıkıntı olduğunu göstermektedir. Oysa kışla, cami, müze, alışveriş merkezi, rezidans ya da Londra’daki High Park gibi bir proje için farklı alternatifler hazırlanmalı, bu alternatiflerin neler olabileceği halka sorulmalı, sonrasında alternatifler belirlenmeliydi. Ardından en çok benimsenen alternatifin ne olduğu yine halkın onayına şu ya da bu şekilde sunulmalıydı. 3) Sayın Başbakan krizin, sorunun tarafı olarak değil, kriz çözücü olarak devreye girmeliydi. Halkın onayına sunulduktan sonra bir sorun çıkarsa böyle bir durumda da, sorunun tarafı birinci derecede Beyoğlu Belediyesi, ikinci derecede de İBB olurdu. Böyle bir kriz ya da kaos durumunda ise hükümetin başı olarak Sayın Başbakan krizin, sorunun tarafı olarak değil, kriz çözücü olarak devreye girer, gerekirse yerel yöneticilere telkinlerde bulunur, halkla yöneticiler arasında ara bulucu rolü oynayabilirdi. Hatta siyasi yaptırım bağlamında Sayın Başbakan belediye başkanlarını hatalı buluyorsa onları eleştirebilir ve hatta gelecek dönemde partinin yerelde farklı isimlerle yoluna devam edebileceğini ima edebilirdi. 4) Olaylar özelde sayın Başbakan’ı, daha sonra AK Parti’yi ve hükümeti hedefe koyarak gerçekleşmiştir. Sayın Başbakan yanlış yönlendirilmiş, bu böyle olmasa bile kamuoyuna yansıdığı kadarıyla krizin damardan tarafı haline getirilmiştir. Bu ise stratejik bir hata olmuş, pusuda bekleyen, kaostan nemalanan illegal yapılanmalara fırsat verilmiştir. Oldukça uzun olarak alıntılıdığım bu değerlendirme Parti içinde rahatsızlıklara neden oldu. Gezi hadiselerinin merkezini “siyaset”in kendisi olarak da tescilledi.

Gezi Parkı direnişine katılanlar tarafından bir dizi temel hak talebi de ortaya çıktı. Ancak bu talepler direnişe katılanların çoğulluğunu yansıtacak şekilde “tek merkezli” olmadı. Bu taleplerin hülasasını, fikir vermesi babından aşağıya almanın faydalı olduğunu düşünüyorum:

- Taksim Projesi gündemden çıkarılsın.
- Alkol yasağı, türban yasağı gibi halkın yaşam tarzı kısıtlamalarına son verilsin.
- Gösteri ve ifade hakkına yasal güvence verilsin.
- Seçim barajı düşürülsün. Siyasal öbeklerin mecliste temsili sağlansın. Milletvekilleri bölge halkının oylarıyla partilerden aday olsun.
- Zorunlu askerlik, Askeri mahkemeler kaldırılsın. Vicdani ret kabul edilsin.
- Faili meçhul cinayetler çözülsün.
- Maden arama ve madenler millileştirilsin. Benzin, alkol, tütüne yüklenen vergiler düşürülsün. Petrol millileştirilsin.
- Kent ile ilgili kararlar kent sakinlerine sorulsun. Kent meclisleri açılsın.

- Tabiat Kanunu doğal yaşamı koruyacak şekilde düzenlensin, Hes, nükleer enerji gibi projelere halkın onayı alınmadan ruhsat verilmesin.

- Askeri üsler kapatılsın.

- Katılımcı demokrasi, seçim güvenliği, siyasi şeffaflık, dokunulmazlıkların kaldırılması sağlansın. Parti liderliği egemenliği yerine parti içi demokrasi çalıştırılsın.

- Hükümetlerin yerel yönetimler adına politika geliştirmesi engellensin.

- İfade, haber alma, medya özgürlüğü sağlansın; sosyal medyaya sansür engellensin.

- Din özgürlüğü sağlansın; nüfus cüzdanlarında din hanesi kaldırılınsın; mezhep, din ayrılığı yapılsın. Etnik, dini ayrımcılık oluşturacak sosyal kategorileştirmelere son verilsin.

- PYSK, TMK, TCK, CMUK gibi yasalar demokratik ilkelere göre yeniden belirlensin. Polis şiddetine son verilsin. Toplantı, gösteri ve yürüyüş izni, siyasete katılım, dernek ve sendikalaşma yolu kolaylaştırılsın.

- Kanun üstünlüğü yerine hukukun üstünlüğü, sandık üstünlüğü yerine azınlıkların haklarını savunma, demokrasinin temel hareket noktası haline getirilsin.

- AVM'ler kapatılsın, küçük esnaf-çiftçi-zanaatkar korunsun. Mesleki uzmanlaşma, örgütlenme desteklensin. Meslek örgütlerinin kendi konularında söz sahibi olması sağlansın. Mesleki temsil kent meclislerinde düzenlensin.

- Her mahallede milyoner oluşturma siyaseti terkedilsin. Üretim sektöründe büyüyerek hizmet sektörü küçültülsün.

- Her kesin üniversite okumasına izin verilmesin. Ara eleman yetiştirilsin. Üniversiteler meslek adamı değil bilim adamı yetiştirsin.

- GDO'lu gıdalara geçit verilmesin, yeşil ve ekolojik tarım desteklensin.

- Emek sömürüsüne son verilsin. Adil bölüşüm, ücret adaleti sağlansın.

- Kent içi sınıflaşmaya izin verilmesin. Küresel kapitalizmi tahkim eden plaza ve cadde mağazacılığı denetlensin, kent dışına çıkarılsın.

- Kamu ihaleleri şeffaflaşsın. Kamu kurumları hesap versin.

- Yaşam tarzına müdahale eden siyasi düzenleme ve söylemlere son verilsin.

Yukarıdaki taleplerden de anlaşılacağı üzere Gezi Direnişi bir dizi siyasal hakkın talep edilmesini gündeme getirdi. Bu talepler 20. yüzyılın ideolojik tutum ve partilerinin hâkim olduğu Türk siyasal hayatına da bir ikâz niteliği taşımaktadır. Aslında AKP ile seçim yarışına giren partiler arasındaki temel ayrışma da AKP'nin 20. yüzyıla ait ideoloji partisi olmaması ile açıklanmalıdır. AKP'nin Türk siyasal hayatında "liberal-sol-İlmli İslamcı Müslüman-Kürt etno" aydınlar ile açtığı siyasal mecranın geçmişten beri süregelen olan ideoloji partilerini Meclis'ten elimine edebilmesi, ideolojisiz bir "yabancı sermaye partisi" olması ile ilintiydi. Dolayısıyla AKP'nin söylemi, hepsi de CHP'nin bağrından çıkmış DP, MNP, AP, MSP, MHP, TİP, vs. gibi partilerin 1946- 2003 arası bütün iddialarına "karşı" konumlanmış olduğu için "başarılı" olabilmekteydi. AKP

ile önceki partiler blogu (CHP'nin türevleri) arasında sermaye oluşturma yöntemleri bakımından bariz farklar bulunmaktadır. AKP'nin özelleştirme, küresel pazarları ülkeye yerleştirme politikaları ile CHP-DP-MHP-TİP-MSP'nin (aralarındaki göreceli farklara rağmen) devletçi/sanayileşmeci/korumacı politikaları arasında bariz bir ayrım bulunmaktadır. AKP ile birlikte Türkiye'de "Üç Tarz-ı Siyaset" denilerek sistematize edilen Türkçülük-İslamcılık-Batıcılık yeniden teorize edildi ve terkibe uğratıldı. Batılaşmak ise, küreselleşmek şeklinde okundu ve "Milli" pazarın küresel sermayeye açılması için ulusal sınırların kaldırılması politize edildi. Dikkat edilirse AKP, özellikle Obama'nın Başkanlığı sonrasında, Ortadoğu'ya "müdahale edebilir abi" konumu elde edebilmek için "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" politikasını terk etti. Bu kapsamda Kürt Sorunu da araçlaştırıldı. AKP'nin hem Kürt ve hem de İslamizasyon meselelerinde Ortadoğu'ya müdahil olabilmeye matuf siyaset geliştirmesinin en önemli açmazı ise Arap-İsrail-İran çatışmasının içine düşmek olacaktır. Hemen şunu söylemek gerekir ki, Türkçülüğün de bir tür İslamcılık tarzı olduğu fikri bu dönemde ortaya çıktı. Türkçülük fikri ilk kez bu dönemde artık MHP ile temsil edilmemektedir. Şia ve Kürt olmayan ve Anayasal Türklük (Müslümanlık) ile kendini tanımlayan nispeten kentli belirleme olarak yeni bir "üst kimlik Türkçülüğü" dillendirilmeye başlandı. Bunun 1921 Anayasasında belirlenmiş etnik bağlılıkları temel almayan ve Batı ile çatışmacı bir kimlik Türklüğü (Müslümanlığı) olduğu da ifade edilebilecektir. Dolayısıyla Türkiye'de İslamcılık olarak bilinen akımın Şia-Kürt etno-mezhebî bir yöneliş olduğu çok telaffuz edilmese de söylenebilir. Elbette bu konu İslamcılık tartışmalarında hiç telaffuz edilmedi. Eğer üç tarz-ı siyaset bu nazardan ele alınırsa Türkiye'nin siyasal düşünce ekollerinin küllünün Batılaşmacılık olduğu ya da Batılılaşma ile sentezi vazgeçilmez saydığı da reddedilemeyecek bir gerçeğe dönüşecektir. Bu nedenle AKP'nin "kalkınma" hedefi ile, Kemalizmin "muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkma" hedefi arasında paralellikler kurmak kaçınılmaz olacaktır. Ancak iki modernleşme projesinin sermaye temin araçları farklıydı. Kemalizm tepeden inme politikalarla köylülüğü "kırdı kapatarak" bizatihi kendisi "regüle" ederken, AKP köylülüğü kentlere çekerek "küreselleşmeyi araçsallaştırarak" dönüştürmeyi uyguladı. Kentleşme süreci Türkiye'de nüfusun % 85'ini kentlerde oturan bir kitleye dönüştürdü. 2000 yılında İstanbul'un 8 milyon düzeyinde olan nüfusunun 2013'te 16 milyonu aşması da (ki AKP dönemidir) kent dindarlığını, modernleşme talebini teşvik etti; Batı'nın eşya-meta üretiminin tüketicisi bir "kitle ruhu" kentlere yerleşti. Ancak bu ruhun zamanla tüketime arz edilen metayı elde edememe, elde etse de yenileyememe sıkıntısı oluşturduğu ve "yoksunluk", "fakirlik", "sahip olamama" gibi hisleri kıpırdattığı söylenebilir. Kentler alabildiğine genişledi, çevre-mekan değişti. Yoksunluk besleyen bu değişim zamanla yılgınlık, öfke, şiddet gibi eğilimleri de besledi. Bir ters gidiş olduğu hissedilmekteydi ama bu anlamlandırılmamaktaydı. Muhalif bir söylem de kavramsızlık nedeniyle bulunamamaktaydı. Gezi öncesi sol/sosyalist teori de proleterya kavramını modern sonrası kent olgusu

içinde bir yere oturtamamanın sancılarını yaşamakta olduğundan açıklama modeli getirilememektedir.

Gezi’de ortaya çıkan söylemlerde de görüleceği üzere ilk defa “kalkınma”, “terakki”, “endüstriyel toplum”, “küresel Pazar için üretim”, “refah toplumu”, “parti diktatörlüğü”, “kentleşmenin sürekliliği”, “her mahallede milyoner siyaseti”, vs. gibi yaklaşımlar köktenci bir şekilde eleştirilmiştir. Kavramlar yenilenmiştir. Gezi Direnişi ile ortaya çıkan temel siyasetin; üst kimlik anlamında Türklük, Millilik-Yerlilik, Anayasa’nın korunması, Devletçilik, kolektivizm, yeşil-ekolojik köycülük, anti kapitalizm, anti emperyalizm, meslekî temsil, küçük güzeldir (Schumacher), etno-mezhebî ayrışmalar yerine üretim temelli tabakalaşmalar, radikal demokrasi, imtiyazdan hukukun üstünlüğüne, vb. kavramlara yollama yaptığı ama bunları henüz sistemleştiremediği de söylenebilir. Bu siyasal kavramların AKP dışı siyasal partiler tarafından hemen hemen hiç tartışılmadığı, gündeme alınmadığı da anlaşılmaktadır. Bu anlamda gerek AKP ve gerekse diğer partiler “Gezi Ruhu” karşısında entelektüel siyaset dilinin dışına düştüler.

Gezi Direnişi, 20. Yüzyıla ait sınıfsal tabakalaşma ezberlerini de bozmuştur. Gezi hadiseleri, kent içi sınıflaşmanın varlık bulduğunu ortaya çıkaran önemli bir dönüm noktası oldu. Bununla klasik Marksist sol’un proleter sınıf/burjuva çatışması tezi de aşılmaktadır. Gerek sol/sosyalist düşünce ve gerek ise İslamcılık açısından materyalist tarih tezini aşan bu olgu, yeni sınıf analizlerine imkân verecektir. Endüstriyel ilişkilere bağlı proleterleşme ile burjuva sınıfı arasındaki çatışmadan zaten çok bahsedilemiyordu. Ancak kentleşme yeni bir proleterleşme olgusu ortaya çıkardı. Artık üretim içinde bulunmayan sermaye birikimi kendine “kent / banka / emlak(siyaset)” trionu ile belirlenmiş “yeni emek sömürüsü” icat etti. Kentleşme siyaseti AKP politikasının temel dayanağı, burjuvazi oluşturma aracı, kent mekânının imar yasaları ile işgal edilmesi, çevrenin merkezi ele geçirmesi gibi kavramlarla okunmaya başlandı. Elbette bu okumaların İslamcı aydın katmanlarda çok konuşulmadığı söylenebilecektir. Bu siyasetin sınıf yapısını değiştireceği, sosyolojik değişimleri icbar edeceği kaçınılmazdı. Nitekim, medyada geçen habere göre 2013’ün ilk yarısında alınan Bakanlar Kurulu kararlarının yüzde 60’ını imar ve gayrimenkule ilişkin kararlar oluşturdu. Bakanlar Kurulu kararları trionun inşaat yapılacak arsa ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde işlevselleşiyor. 2013’ün ilk 6 ayında 346 karar alındı. Bunların 206’sını, imar kararları oluşturdu. 2012’de 618 karar alınırken bunların 253’ü imara ilişkin kararlardan oluştu (Kaynak: Sendika.org. 15.08.2013). Bankaların bu ilişkide durumlarını İbrahim Öztürk’ün iki yazısından aldığım alıntıdan hareketle vereceğim. Yazının ilkinde İbrahim Öztürk bizim trio dediğimiz aslında David Harvey’in Asi Şehirler kitabında da belirttiği üç odağı yani, “kent/banka/emlak(siyaset)” ittifakını ad vermeden zikretmiş: “Gezi Parkı’nda sembolleşen olay kısaca; şehirleri baskı altına alan gayrimenkul talanı ve lobiciliği ile bunu gizlemek üzere Başbakan’ın benimsediği sert, dışlayıcı ve onur kırıcı söylemdir. Başka bir şey değil. Olaylar kontrolden çıkıp da başka tehlikeli mecralara sürük-

lenince Başbakan tartışmanın eksenini 'faiz lobisine' kaydırıldı. Doğrusu; çıkar gruplarıdır. Bankacılıkta, özelleştirmede, büyük ihalelerde, perakende yasasını engelleyen AVM dukalığında" (ÖZTÜRK, 13.06.2013). İkinci yazı Başbakan'ın Gezi Hadiseleri arkasında olduğunu iddia ettiği faiz lobisini değerlendiren önemli bir eleştiri getiriyor. Bu yazı aynı zamanda İslam toplumunun iktisadî ölçülerini de veciz biçimde özetlemektedir: "Daha yeni Rekabet Kurumu birçok bankaya 'tekelci davranarak faiz oranlarını belirledikleri' gerekçesiyle ceza verdi. Ceza kesilen 'faiz lobisinin' içinde tam 3 adet dev kamu bankası bulunuyor: Halk, Ziraat ve Vakıfbank. Bunları 'hükümet adına' kendi atadığı kişiler yönetiyor. Halka zarar vermiş, lobicilik yapmışlar, iyi mi! (...) Gayesi insanlığın huzur ve mutluluğu olan din, bunun için korunması gereken 5 temel esas koymuş. Bunlar 'olmazsa olmaz' kök değerler, yani taşıyıcı kolon (kayyum) niteliğinde: Canın, aklın, dinin, neslin ve malın (sermayenin) korunması. Sonuncu bugünkü gündemimiz: İslam'da serbest mülkiyet esastır. Veda Hutbesi adlı insanlık manifestosunda Peygamberimiz, 'kanınız, malınız ve namusunuz korunmuştur' buyuruyor. Ancak bu, şartlara tabidir. Toplumun bütüncül mutluluğunu bozduğunda müdahale gelir. Nitekim Allah geçiminize vasıta kıldığı mallarınızı 'aklı ermezler vermeyin' buyuruyor. Ta ki, zenginlik küçük bir azınlığın arasında dönen zulüm aracı olmasın. Sermaye tabana yayılsın. Çok çalışın kazanın, toplumun, fukaranın rızkını çalmayın. Hükümetlerin bunu doğru modeller eşliğinde hayata geçirmesi gerekiyor" (ÖZTÜRK, 27.06.2013).

Hükümetin "Gezi Hadiselerinin arkasında faiz lobisi var" diyerek protestoların mecrasını kaydırmaya çalışması da sayısal verilerle bağdaşmamaktadır. Dış borç ödemesi AKP'nin 10 yıllık iktidarı döneminde 455.4 milyar doları buldu. Son 10 yılda 363.7 milyar dolar anapara, 91.6 milyar dolar faiz ödemesi yapıldı. İç borca ödenen faiz ise son 10 yılda 600 milyar TL'yi aştı.

AKP iktidarının beledi-kentsel başarıları ABD'nin faiz oranlarını düşürmesi ile sıcak para girişine bağlı olarak gerçekleşti. Düşük faiz (ABD), düşük kur (ABD) ve yüksek kârlı faiz (AKP) Türkiye'de ekonomik-sosyal dönüşümün araçları haline geldi. Kur farkı + faiz denklemi ile Türkiye'de 2002'den 2013'e zaman aralığında yabancı yatırımcı faiz gelirlerinden büyük meblağlarda kâr elde etti. Ücretli kesimin tamamına yakını borçlandı. Konut ya da araç kredisi nedeniyle otomotiv ve inşaat firmaları ürettikleri metallerin fiyatlarını enflasyonun çok üstünde fiyat artışlarıyla piyasaya sundular. Bu durumun piyasanın diğer oyuncularını olan gündelik emtia satıcılarını, küçük imalatçıları, esnaf ve sanatkârları iflase sürüklediği ve işçileşmeye uğrattığı görülmelidir. Dolayısıyla bu kârlılığın emek-ücret ve proleterleşme meselesini değiştireceği, sosyolojinin bu olguyu farklı nazarlarla ele alması gerekeceği açıktır. Asli ihtiyaçları için emeğini satan proleter kavramından konut kredisi ile borçlandırılarak emekçiye dönüştürülen "beyaz yakalı-orta sınıf" yeni bir proleterleşmeye dönüldü. David Harvey'in bu "yeni emekçi" hakkında ifade ettiği kavram "prekarya." Harvey'in "prekarya"-sı "tanımlanmış bir emekçi" değil. Harvey'e göre kentleşmenin kendisi yeni bir

devrimci emekçi kitlesi üretmekte gecikmez. Kentleşme sürecini yönetenlerin ve kent üzerine çalışanların bu sorunlu ve örgütsüz prekaryayı hesaba katması gerekmektedir. Bu noktada Harvey'in kavramını doğru kabul edebilir miyiz? Yani kente yığılan büyük kitleleri hangi kavramlarla tasnif etmeliyiz?

Çalışan emeğin bir de çalışmadığı zamanda (mesai dışı boş zaman) hayatını geçirdiği mekanı ele alarak bir yaklaşım getirmek gerekiyor. Bu mekana banliyö mu diyeceğiz? Kentin dışı nerede bitiyor? Sanırım bu konuda Mübeccel B. Kıray'ın oldukça tahlil edici metinlerine baş vurmak ve "yerli" gerçekliğimizi masaya yatırmak da gerekecektir. Kıray'a göre ülkemizdeki kentleşme sürecinin nüfusun topraktan kopması ve kentlerde yığılması olarak sadece demografik bir olgu gibi anlamak uygun olmadığı gibi, çeşitli kentsel yerleşmelerin büyümesini birbiri ile aynı saymak da olanaksızdır. Kıray için sanayi, metropolitan bir sahadan diğerine atlayabilir fakat bir metropolitan kentin içinde yerleşemez. İkinci bir husus: Kentin etrafında büyüyen çeşitli sosyo-ekonomik grupların konut mantıklarına olan çeşitli banliyö (suburb) ya da alt kentlerdir. Bunlardan yatakhane kentler diye adlandırılanlarda çalışan nüfus her sabah metropolitan kent merkezine gittiği için kent plancıları ve düzenleyicileri için pek istenmeyen yerleşme biçimleri olmuştur. Kıray'a göre kent merkezi iş mantığına yığılmış fonksiyonları ve oralarda çalışan sayıları onbinleri bulan uzmanlarla beyaz yakalıları alt kentlerden başka yere yerleştirmek de mümkün değildir (KIRAY, 2007: 115-6). Kıray, köyden koparak kente tutunan ve ekonomik olarak kente bağımlılaşmış gelir kaynaklarına sahip olan gecekondu sakinlerinin artık "köylü olmadığı" kanaatinde olduğu gibi, kent çeperlerinde gelişmiş yerleşmelerin de artık sayfiye değil alt kent (suburb) olduğunu ifade etmekte.

Hızla topraktan kopan nüfusun kent stokunda kendine yer bulamadığı ölçüde kentin dış sınırına yerleştiğini vurgulayan Kıray, küçük sanayiinin çevresinde kendi küçük standartlı konutunu yaparak az gelişmiş ülke metropolitan alan ve banliyösünü geliştirdiğini söyler. Kısaca önce kente ya da diğer yerleşmelere bitişik olmayan bu sanayi/gecekondu alanları zamanla metropolitan kentlerin büyümesini gerçekleştirmiştir; gecekondu alanları tam bir alt kent, yani banliyördür, der (KIRAY, 2007: 115-6). Ancak Kıray'ın bu analizlerinin 1975'lere kadar Türkiye gerçeğini ele alması hususu gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle 2000'li yıllarla birlikte küresel ekonomi artık ulus devletlerin idari ve siyasi hegemonyalarından kopartmıştır. Bir ülkede kentleşme büyüme sürecine girmişse küresel ekonominin ulus devletleri kenara iterek kent üzerinde mülkiyet, alım-satım, emek, finans hareketlerini kontrol altına aldığı sıklıkla hatırlanmaktadır.

Tersine bir durum olarak da ulus devletlerin küresel ekonomiye eklenmemeleri için ancak küresel kentlere sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla ihtiyatlı olmak kaydı ile Batı'da ileri sürülmüş kavramsal tasniflerin bizde de kullanılması yanlış sonuçlar oluşturmayabilir. Zira Batı kentlerinin aynısını "kopyalıyoruz" ve bu kopya ile "insan-insan-eşya" ilişkilerini de kendimize dayatıyoruz. Kentleşme, Batı dışı toplumlarda "kendini sömürgeleştir-

me/kendinde öze yabancılaşma” gibi sonuçlara çıkıyor. Örneğin köyde-kasabada-varoшта yaşadığı için hiç stadyum görmemiş bir taşra kenti kimliği, kent gelişmesi ile gelen stadyum tarafından “kapatılıyor.” Diğer taraftan mahalli spor kültürleri de “mahalli” kaldığı ölçüde küresel kodlarla tanımlanamayacağı için hızla terkediliyor. Bu terk küresel kültürün yerleştirilmesi uğruna yapılacaktır.

Şimdi bu noktadan sonra Gezi direnişinin de “küresel bir muhalefet tarzı/kültürü” olduğu söylenebilecektir. Çünkü kent ile beraber “kente dair” sınıf biçimlenmesi ortaya çıkmıştır. David Harvey’in kente dair analizleri kent sorunsalını çözmeye matuf olarak açıklayıcı ise de “kentsel kapitalizmle mücadele”yi yine Batı kenti içinde vermektedir. Bu kapsamda direniş ile ilgili modellemelerin örneğin “komün” gibi terimlerle karşılanıyor olması problematiktir. Örneğin *Devlet Ana*’da San-Jan şövalyelerinden Notüs Gladyüs ile hancı Mavro arasındaki diyaloglar iki dünya arasındaki ayrışmayı ortaya çıkarır. Mavro şövalyeye “sizin soylunuz neden asar köylüyü” dediğinde, şövalye “sıkı çalışmayan kunduracıyı, demirciyi de canı çekerse asar, acır da bağışlarsa, demire vurur ölene kadar” diye cevap verecektir (TAHİR, 2005: 30). Oysa Nizamülmülk’ün Siyasetname’sinde “Sipahi” hakkında şu cümlelere yer verilmiştir: “Kendilerine iktâ’ verilen sipahilerin halka nasıl muamele edeceklerini bilmeleri gerekir. Kendilerine bırakılan malı alınca eğer halka iyi muamele ederlerse ne âlâ. Fena muamele ederlerse halkın bedeni, malı, evladı, tarlaları ve âletlerinin ondan emin olması için malı elinden alınır. Sipahilerin bunlara el uzatmaya hakkı yoktur (...) Sipahiler ve valiler onların başında emniyet müdürü (şahne) gibidirler. Yaptıkları muamele ile halk padişah’tan memnun olursa, onun ceza ve azabından emin olur” (NİZAMÜLMÜLK, 2011: 49). Şövalye ile sipahi arasındaki fark neyse Batı tipi kente “karşı” muhalif duran aynı tarz şiddetsiz söylem ve itirazın Doğu’daki nizâm (adalet ve özgürlük) teklifi de benzer şekilde farklı olacaktır. Bu kapsamda Batı tipi kentleşmeye karşı tüm dünya insanının ortak “isyanı”, aynı toplumsal birlikteliğe evrilmez. Batı kentine sosyalist/liberter/ekolojik karşı koyuşlar bir komün oluşturabilir ise de Müslüman toplumda ancak “mahalle” kavramına gidilebilecektir. Müslüman değer dünyası “komün”e gidemeyecektir. Kemal Tahir bazı notlarında Şeyh Bedreddin tipi “yarin yanağından gayri her şeyde bir, her şeyde ortak” söyleminin açıldığı sosyalizmin Anadolu’da kendine yer tutmadığını belirtmiştir. Nitekim biz de Gezi Parkı hadiselerini kapitalizme direniş kapsamında okuduğumuz halde idealleştirdiğimiz toplumsal/siyasal/iktisadî tasavvuru “Mahalle” ile açıkladık. Böyle bir açıklama meshedilmişliğimizi¹ anlamamıza ve bunun karşısında fitrî olanı talep etmemize yarar. Batı’dan ithal ettiğimiz meta/

¹ Meshedilme: Kur’an’da Cumartesi yaşağını çiğneyen İsrailoğulları’nın bir bölümü hakkında belirlenmiş ceza; maymun ve domuza çevrilme. Batı edebiyatının tamamı bu mesh halini genetik bir kod gibi sürekli tekrarlar. Kafka ve Dostoyevski böceğe dönüşmeyi anlatır. “Kurt adam” (Lycanthropos) mitolojisi, Frankenstein, Marx’ın alinasyon analizleri, vampir hikâyeleri, hatta Kuşlar filmi (Hitchcock) meshedilmedir.

eşya/kurum/üretim ilişkilerini izah ederken Batı'nın kavramlarına başvuramazda bir beis olmamakla beraber Doğu'ya ait kurumsal/beşeri/iktisadî/içtimafî hedefleri yeni bir kavramsal alandan değerlendirmek kaçınılmazdır. Batı'yı ve Doğu'ya dayattığı kent/sömürü/emtia tarzlarını Batı'nın kavramlarından hareketle anlamlandırmak ama Batı'ya karşı kendimize ait kavramlarla cevap üretmek ve "çift dil" oluşturmak zorundayız.

Bu durumda tekrar Gezi hadiselerine dönecek olursak; Ortadoğu'da tüm halkı Müslüman devletler küresel kapitalizme entegre hale gelmiştir; halkı Müslüman hiç bir siyasi sistem başını kaldıramayacaktır. Ortadoğu hakkında Türkiye'nin söz söylemesi demek, doğalgaz bağımlılığını, petrol bağımlılığını reddetmesi demektir. Yapısal olarak bu da mümkün değildir. Kentlerimiz doğalgaz (Rusya) ve petrol (ABD) bağımlılığı üretmektedir. Kentlerin bağımlılık üretmesi, küresel kapitalizmin 100 yıl önce kendi ürettiği "ulus devlet" modelini kendi eliyle aşındırması demektir. Ancak bu noktada ürettiği ulus-devlet modeline bağımlı sınıf inisiyatifleri nedeniyle bir direnç yaşamaktadır. Kentlerin alabildiğine genişletilmesi, zengin/fakir, işçi/soylu bölümlenmeleri için mekan düzenlemeleri oluşturmakta ve "yeni sınıf" bu düzenlemeler içinde "doğmaktadır." Adeta, Marks-Engels'in Komünist Manifesto'da "Demek ki, proletaryaya kendi siyasal ve genel eğitim öğelerini sağlayan bizzat burjuvazidir, bir başka deyişle, burjuvaziye karşı savaşıacağı silahları proletaryaya sağlayan kendisidir. Ayrıca, daha önce de görmüş olduğumuz gibi, egemen sınıfların bütün kesimleri, sanayi ilerlemesiyle birlikte, proletaryaya doğru itilirler, ya da, bunların varlık koşulları, en azından, tehlikeye girer. Bunlar aynı zamanda proletaryaya yeni aydınlanma ve ilerleme öğeleri sağlarlar" (MARX-ENGELS, 1976: 32) dediği şeyi kentleşme sayesinde "kent mülksüzlüğü- prekarya" denilen olgu ile yeniden üretilmiş halde buluyoruz. Bu kapsamda küreselleşme/kentleşme nedeniyle insanların sınıfsal olarak birbirlerine mesafeli durmalarının mekanın stratejisi olduğunu anlıyoruz. Kent söylem üreterek insanları gütmektedir. Söylemin amacı birinin sınıf atlama-sı ya da sınıf düşmesidir. Kentliler sürekli kendilerine karşı bölünür ve bu bölünme yeni hegemonik hiyerarşilerin dolayına geçmesi, mekanın değer kazanması, toplumsal bağların çözülmeye uğratarak mekansal ayrımcılık karşısında çaresizleştirilmesi için kullanılır. Düşük gelirli ailelerin oturduğu mahallere/ortama hapsolmek, adeta kirlenmişliğe uğramak halinde kavranır. Çünkü bu mekanlar artık yoksulluk, suç, ahlak düşüklüğü, kentin çöplüğü, pislik, çürümüşlük, çöküntü bölgeleri, vs. gibi tanımlarla kategorize edilir. Bu kategorileştirme kentin yeni ve pahalı mekanlarının kazanacağı rantı da garanti ederler. Zengin bir toplumun ortasında yoksul bırakılma, bankaların / emlak yatırımcılarının / politik egemenliklerin yansımasıdır.

Modern kent tasavvurunu şekillendiren banka-emlak-siyaset hegemonyası, eski ve geleneksel mahalleleri simgesel olarak dışlayarak o mekanlarda sapkınların, uyumsuzların, yoksulların kişisel olarak aşağılandığı "çöplükler" üretir. İktidarın kendi meşrutiyetini sağlamak için "kentsel şiddet toplulukları - eşkiyalar

- çapulcular” adlı kategoriler oluşturması, siyasi seçkinleşmenin iyice kendine kapanıp toplumun baskı kurumları arasındaki mesafeyi artırmaya yöneliktir. Kentler güvensizlik hislerinin kıskırtıldığı mekanlar olarak sistematize edilerek güvenli ulaşım, güvenli site, güvenli eğitim, vs. belirlenimlerin sosyalleştirilmesini dayatır. Bunun bir ücreti vardır. Bu nedenle kent bir tür yeni ırkçılık üretir. “Sabıkasız, sigortalı, eğitilmiş, vs. adam ırkçılığı” kendini olabildiğince “suç ve kirlenmişlik” mekanlarından ayırıştırarak toplumsal yönetimin merkezine yürüyüş için kullanılır. Medeniyetsizlik, vandallık, fiziksel şiddet kategorileştirilir ve kıskırtılır. Bu uygulamalar kent merkezindeki uygarlaşma ile kent çeperlerindeki viraneleşme hakim sınıflar lehine ayırıştırmanın araçlarıdır. Yoksulluk, uygarlıksızlık, suç, vs. kent ahalisinin bir bölümünün mülksüzleştirilmesini ve mekanın hapishaneliğini sağlamaya matuftur. Kent, yasanın şiddeti önleme söylemi üzerinden şiddeti ateşlemesinden ve düzensizliği şiddetleştirmesinden beslenen bir “ceza adaleti”ne teslim edilir. Yasanın ceza adaleti, sınıf ile vandalizm arasında ayırışmanın mayınlı tarlasına dönüşür. O tarlaya basan da hep vandalizm olacaktır. Kent isyanlarının bir komplo olduğunu öne süren iktidar seçkinliğinin bu itirazlara bütün dünyada değişik devletler tarafından aynı şekilde marjinalite, vandalizm, uygarlıksızlık, eşkiyalık, vs. gibi kategorileştirmelerle cevap veriyor olması da bir komplo olabilir mi? Kent politikalarının tüm dünyada kent marjinalite üretmesi de bir komplo sayılmalıdır. Bu nedenle Gezi hadiseleri ile ortaya çıkan “vandalizmle” değil, yukarıda tasnifini verdiğimiz haklar listesinin hayata geçirilebilirliği ile yakınlık kurmak gerekir.

Her şeye rağmen yeni bir sosyalizm anlayışı da Gezi Hadiseleri vesilesi ile ortaya çıkmıştır. Bu sosyalizmin tarihten beri ilk defa pozitivist Saint Simon’dan başlayıp Marks’a doğru giden endüstriyel toplum-modernizm tasavvurundan koptuğunu görmemek için entelektüel olarak körleşmeye uğramak gerekir. Yeni sosyalizmin köycülüğe doğru açılan ve tarihi “geriye döndüren”, “az gelişmişlik üstünlüktür” fikrine yönelen zihin ile ilişki kurması kaçınılmazdır. Gezi hadiseleri ile Türkiye’de yirmi beş milyona yaklaşan öğrenci kesimin önemli bir bölümü kentleşme üzerinden kategorileştirilen “yoksullaşma riskine” karşı farklı bir itiraz yükseltmiştir. Kent ortasında tüketim talepleri geleneksel kesimlere nazaran önemli ölçüde farklı ve genel işsizlik içinde yüzde 35-40'lara varan işsizlik baskısı ile karşı karşıya kalan gençlikle muhatabız. İktidarın “Hayat Boyu Öğrenme” politikası her meslek grubunda onbinlerce işsiz üniversite mezununa sebep olmaktadır. Ülkede bulunan tüm kamu kurumları personeli bir anda emekli edilse bile, boşalan kadrolar ancak üç-dört senelik mezuna yetecek kadar iş sağlayabilir. Gezi hadiseleri işsizlik baskısıyla “aşağıdan gelen bir getto - işsizlik toplumsallaşması” şeklinde açıklanabilecek farklı bir ayırışmanın / gruplaşmanın endişelerini de ortaya koymaktadır. Sosyal hiyerarşide yer tutamama kaygısını; mekânı / adalet hissini / yaşam tarzını / medya ile bağlantılarını / siyasal talepleri hakkında söz söyleme hakkını / inanç hürriyetini, vs. kaybetme korkusuyla birleştirilerek isyan eden gençliğin “evet öfkeliyim ama beni bir din-

le” anlamına gelecek sloganları bastırıldıkça şiddet kendine yol açmaya çalışmış ama çözümünü üretememiştir. Gezi’den önemli siyasal talepler ortaya çıkmıştır. İktidarın da, mevcut siyasal kurumların da bu talepler hakkında toplumsal adaleti sağlayacak programlar üretmediği söylenebilecektir. Anadolu sosyalizmi ve tımara dayanan Müslüman kollektivist iktı’ sistemi ile beslenen şehir anlayışı Batı kentine direnecek entelektüel kadrolarla temayüz edecektir. Batı ve Doğu uygarlıklarına karşı Anadolu’da tesis edilen medeniyet arasındaki çatışma, Batı’nın Doğu’yu sömürüsünü elbet sönmüleyecektir. Gezi Parkı ile Türk siyasal alanı yeni kavramlaştırmalarla muhatap olmuştur.

Kaynakça

- HARVEY David, *Asi Şehirler*, Metis Yayınları, 2013.
 KIRAY Mübeccel B., *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, 2007.
 MARX-ENGELS, *Komünist Manifesto*, Sol Yayınları, 1976.
 NİZAMÜLMÜLK, *Siyasetnâme*, Dergâh Yayınları, 2011.
 ÖZTÜRK İbrahim, “Hükümetin Üç Riski”, *Zaman*, 13.06.2013.
 ÖZTÜRK İbrahim, “Devlet Faiz Lobisinin İçinde”, *Zaman*, 27.06.2013.
 Sendika.org., Bakanlar Kurulu’nda 2013’ün ilk altı ay bilançosu: “İnşaat ya resullullah” <http://www.sendika.org/2013/08/bakanlar-kurulunda-2013%E2%80%B2un-ilk-alti-ay-bilançosu-inaat-ya-resullullah/>, 15.08.2013.
 TAHİR Kemal, *Devlet Ana*, İthaki Yayınları, 2005.